

АРХИВСКЕ ЗГРАДЕ – МЕСТО И УЛОГА У СИСТЕМУ ЗАШТИТЕ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ

Апстракт: Може се слободно рећи да модерна архивска зграда са савремено осмишљеним смештајним простором и физичко-техничком заштитом докумената представља основни предуслов квалитетне заштите архивске грађе. Тема овог рада је да укаже на значај наменски пројектованог објекта архивске зграде, покаже уз помоћ којих стандарда се испуњавају услови потребни за функционалност архивске зграде, као и колико и у којој мери су ови стандарди искоришћени у изградњи нове зграде Историјског архива Града Новог Сада. У нашој архивистици и правној регулативи, нажалост, овом питању се не даје потребна пажња, што је један од разлога зашто се по питању заштите налазимо далеко иза земаља са развијеном архивистичком теоријом.

427

Кључне речи: архивска зграда, заштита архивске грађе, архивски депо, међународни стандарди, Историјски архив Града Новог Сада

Од почетака рада на организованом систему заштите и обраде архивске грађе на некадашњем југословенском подручју, архивисти су се углавном бавили питањем дефинисања и обраде архивских докумената, разграничењу фондова, као и начинима њихове заштите. Нешто мање пажње посвећивано је питању дугорочне заштите, условима и изгледу просторија намењених за архивске депое. У последње две деценије доминирају теме дигитализације. Међутим, о питању изградње и уређења архивских зграда, иако је то једно од фундаменталних питања архивистичке теорије, нема пуно стручних радова. У југословенској и постјугословенској архивистици проблематици смештаја посвећивала се мала пажња и ова тема је обрађивана углавном у функцији приказивања анализе тренутног стања, односно указивања на недостатак простора намењеног за адекватно одлагање архивске грађе.³ Из разних разлога није сазревало схватање о важности изградње наменских зграда за заштиту архивских културних добара, као и предностима нових зграда у односу на адаптиране, при чему материјални моменат свакако није увек био пресудан. Као резултат непостојања стручне и стратешке политике заштите архивске грађе културне

¹ виша архивисткиња, natasa.malobabic.vukic@arhivns.rs

² архивски саветник, jugoslav.veljkovski@arhivns.rs

³ Архивистичка теорија све озбиљније третира ову тему у последњих десетак година, што даје наду да ће ова проблематика почети озбиљније да се посматра. Као један од позитивнијих примера је Atlanti, Review for modern archival theory and practice, *Modern archival buildings*, Vol 22, Trieste, 2012.

баштине, у XX веку су подигнуте само две наменске архивске зграде у Републици Србији – зграда Архива Србије 1938. и зграда Архива Града Београда 1973. године. У првој деценији XXI века отворене су и нове зграде архива у Ужицу и Пироту. На територији Војводине до 2016. године није постојала ниједна плански изграђена архивска зграда. Сви војвођански архиви су смештени у административне зграде некадашње Хабсбуршке монархије, изграђене током XIX и почетком XX века, док су се просторије Историјског архива Града Новог Сада налазиле у касарни и војним објектима Петроварадинске тврђаве из XVIII века.⁴

У Републици Србији још увек не постоји правни оквир којим се уређује питање архивске зграде. Та проблематика се не третира ни у Закону о културним добрима из 1994. године⁵ (а неће ни у најновијем Закону о архивској грађи и архивској делатности, донетом почетком 2020. године⁶). Из тог разлога се питање смештаја и опреме за дуготрајно чување архивске грађе још увек уређује Правилником о ближим условима за почетак рада и обављање делатности установа заштите културних добара.⁷ Према овом пропису, предвиђено је да архивске установе пре почетка рада морају да обезбеди просторије за пријем дезинфекцију, чишћење и паковање архивске грађе, просторије за смештај, чување и одржавање архивске грађе, како конвенционалне, тако и микрофилмованог и дигитализованог материјала, са најмање 500 квадратних метара и дозвољеним оптерећењем подлоге од највише 1000 килограма по квадратном метру (и то само на приземљу и првом спрату), просторије за сређивање и обраду архивске грађе, такође конвенционалне, микрофилмоване и дигитализоване (са одговарајућим прикључцима), као и просторије за коришћење архивске грађе. Правилник регулише и коју техничку опрему архиви морају поседовати да би обављали делатност: металне полице за смештај архивске

грађе; металне ормане за смештај микрофилмоване и дигитализоване архивске грађе; манипулантске столове за рад у просторијама намењеним за обраду архивске грађе; читаоничке столове; апарате за противпожарну заштиту на принципу сувог гашења пожара; систем грејања без отвореног пламена; термометре и хидрометре; телефоне и рачунарску опрему.

Када је 2009. године донета коначна одлука на нивоу Града Новог Сада да се приступи изградњи нове, наменски пројектоване зграде није било довољно

Зграда Историјског архива Града Новог Сада

⁴ *Архиви у Србији*, књ. 2, Београд, 2000.

⁵ Службени гласник Републике Србије, 71/94.

⁶ *Закон о архивској грађи и архивској делатности* (Службени гласник Републике Србије, 6/2020) само штуро наводи да ће услове, простор и опрему за смештај и заштиту архивске грађе и документарног материјала код стваралаца архивске грађе дефинисати надлежни министар, док се за архивске установе ништа не наводи.

⁷ Службени гласник Републике Србије, 2/1995.

примера из домаће праксе на које се могло ослонити. Из напред наведених разлога, приликом пројектовања и подизања нове зграде Историјског архива Града Новог Сада, морали су се консултовати међународни принципи и стандарди, од којих ћемо неке навести у овом раду.

САВРЕМЕНИ СТАНДАРДИ У ИЗГРАДЊИ АРХИВСКИХ ЗГРАДА

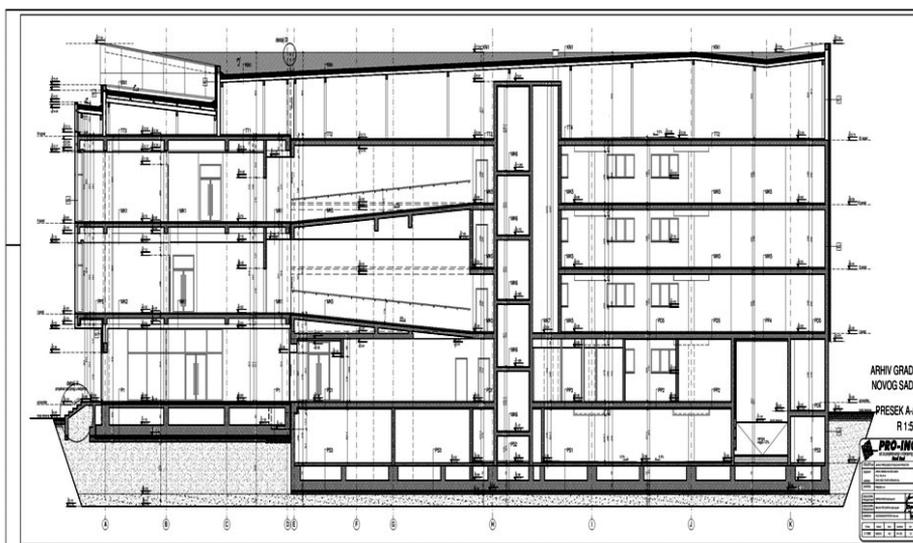
Основна функција архивске зграде је да омогући адекватне услове за одлагање архивске грађе, њено дуготрајно чување и обраду. Међутим, организацијски и нормативни проблеми, те хронични недостатак средстава последњих деценија ХХ и почетком ХХИ века, условили су да се питање уређења архивских депоа у Србији потисне у страну. Са друге стране, транзициони процеси, промена друштвеног система и прекомпоновање привредног система довели су до краха великог дела српске привреде, али су, гледано са архивистичког аспекта последњих тридесетак година, донели велики прилив архивске грађе и регистратурског материјала у архиве, тако да је главно питање постало како обезбедити смештајни простор уопште, а не како га уредити у складу са архивистичким потребама и нормативима.

Постоји више стандарда који уређују ову област, од међународних⁸ до националних.⁹ Међународни стандард ИСО 11799:2015 утврђује карактеристике депоа опште намене који се користи за складиштење архивског и библиотечног материјала, али обухвата и локацију и конструкцију зграде, инсталације и опрему која се користи. Стандард обухвата све фазе, од планирања и изградње зграде и архивских депоа, до инсталације и опреме која би требало да се користи. Примењује се на сав архивски и библиотечки материјал који се чува у депоу опште намене, у коме се могу чувати и други медији, али не обухвата и посебне захтеве за дуготрајно чување докумената који нису на папиру, као што су пергамент, фотографије или електронски читљиви документи. Такође, не обухвата ни процедуре управљања депоом нити улази у процедуре за управљање документацијом, остављајући ту проблематику праксама појединих националних архивистика. Приликом израде стандарда водило се рачуна и о чињеници да национални или локални грађевински прописи могу детаљно да покривају многе области као што су изградња, сигурност и безбедност за јавне зграде и објекте у којима се чувају вредни предмети (противпожарне мере, излази за случај опасности, сигурност од земљотреса, крађе, провале, терористички акти, итд), али и питање коришћења услуга и опреме. Стога овај међународни стандард избегава детаљна правила и прописе у овим областима, осим у облику препорука које су садржане као додаци (анекси) изнети

⁸ Првобитно усвојен 2003. године, Стандард је после дорађиван, па му је стога актуелна ознака ISO 11799:2015 *Information and documentation - Document storage requirements for archive and library materials*. На сајту Института за стандардизацију Републике Србије овај стандард је заведен под називом SRP ISO 11799/2010. Међутим, пошто у рубрици Статус пише да је он још увек у фази припреме, у овом раду користимо оригинални стандард на енглеском језику.

⁹ Да наведемо само неке: Британски стандард BS PD 5454:2012 *Recommendations for the storage and exhibition of archive documents*; аустралијски стандард AS/NZS 1015:2011 *Records manager - Physical storage*

на крају стандарда. Потреба за оваквим стандардом појавила се због различитих пракси и тумачења по одређеним питањима, па се приступило изради документа, утврђеног консензусом и одобреног од признатог међународног тела, којим би се утврдила правила за општу и виšekратну употребу ради постизања оптималног нивоа уређености. Стандард је допуњен 2015. године пошто су одређена техничка решења застарела. Велики број дискусија о одређеним процедурама заштите допринео је да се основном тексту стандарда додају и три додатка (Анекси А, Б и Ц) којима се додатно дефинишу одређене процедуре и стандарди. На пример, тумачење климатских услова у архивским депоима варирају од земље до земље. У немачком Савезном архиву архивски документи се чувају на +18 степени и 50% релативне влажности, Национални архив САД прописује чување на +21 степени и 45% релативне влажности, а сличне вредности су заступљене и у Француској.¹⁰ У домаћој литератури се наводи топлотни распон од 16 до 20,6 степени, те релативна влажност 53-63%.¹¹ Без обзира на ову разноликост, сви су сагласни да варирање температуре и влажности не би смело да прелази десет посто од задатих вредности, тј, 2-3 степена. Из тог разлога је приликом утврђивања овог међународног стандарда било нужно донети и један додаток (анекс Б) којим се одређују граничне вредности за поједине материјале. У анексу Ц дефинишу се основни елементи које би план за ванредне ситуације требало да садржи.

Попречни пресек зграде

¹⁰ Walt Buchmann, *Preservation: Building and equipment*, <http://www.arxiv.org/index.php/documents/publicacions/revista-lligall-1/lligall-12-1/751-08-la-restauracion-tratamientos-no-agresivos-y-de-baja-tecnologia-1/file> (приступљено 21. 6. 2021)

¹¹ Bogdan Lekić, *Arhivistika*, Beograd, 2006, 266.

Специфичности архивске делатности и архивске грађе утичу на архитектонско решење архивске зграде. Већ при пројектовању се мора водити рачуна приликом избора локације, архитектонског изгледа, статике, структуре зграде и распореда просторија. Многи аутори истичу и један нови моменат када је у питању пројектовање архивских зграда, а то је нагласак на естетском делу. Архивске зграде су у суштини врло масивне због величине својих депоа, незграпне по својој структури, често и одбојне. Због овога је потребно да истакнуту улогу у процесу пројектовања и изградње нове архивске зграде имају и архитекте. Реч је о узајамном односу – уз права обавештења од архивиста, посао архитекте ће бити лакши. И обрнуто. Добро пројектована зграда постаје функционална, олакшава архивску делатност и чини је продуктивнијом.¹²

У одабиру локације, такође се мора водити рачуна о разним факторима. Потребно је открити, означити и укалкулисати могуће ризике и опасности, попут индустријског загађења, атмосферских падавина, близине реке, ризика од поплаве или подземних вода (не заборавимо, Историјски архив Града Новог Сада подигнут је на 100 метара ваздушне линије од Дунава, највеће европске реке), близина запаљивих објеката и инсталација. Тек по отклањању ових ризика би требало проступити даљим радом на пројектовању. Ако на било који од ових ризика није могуће утицати, можда није лоша солуција приступити избору нове локације.

Од средине XX века наовамо, архивисти широм света постављају слично питање: адаптација постојеће или изградња нове зграде? Наизглед, оба гледишта имају своје предности. Ако реновирамо стари објекат, издатак ће у старту можда бити мањи, а архитектура објекта, који често има и историјску вредност, биће сачувана, чак ће и дати одређену драж архиву као установи. Међутим, изуземо ли сентименталност, сви други аргументи су на страни нове зграде. Трошкови адаптације, желимо ли да од старог објекта направимо заиста функционални архив, често достижу огромне цифре, достојне нове архивске зграде. Са друге стране, нову зграду можемо прилагођавати архивским потребама по питању локације, облика, капацитета, функционалности... У крајњој линији, стара зграда може само потврдити предрасуду да су архиви „прашњаве просторије које чувају старе папире”, док нова, архитектонски савремено уређена, и код јавности и код политичке (градске, покрајинске, републичке) администрације може побудити радозналост и позитивно утицати на јавно мњење. У складу са овом алтернативом, појављује се и разматрање да ли архиви треба да буду смештени у центру града, где је простор ограничен и скуп, па самим тим евентуално ширење смештајног простора у будућности постаје тешко изводљиво, или ван града. Идеално решење је могућност подизања зграде на лако доступној локацији, повезане саобраћајницама и јавним превозом са осталим деловима града.¹³

Са свим овим проблемима и недоумицама суочавали су се и архивисти, пројектанти, али и финасијери приликом процедуре израде пројектно-техничке

¹² Добри примери ове сарадње посебно су наглашени у америчкој архивској теорији и литератури. Упореди: Edward Acker, Paul O Connell, *Archives and Record Storage Buildings* https://www.wbdg.org/design/archives_records.php (приступљено 16. 6. 2021)

¹³ Michel Duchein, *Archive buildings and equipments*, <http://www.unesco.org/webworld/ramp/html/r8722e/r8722e17.htm> (приступљено 25. 6. 2021)

документације за нову зграду Историјског архива Града Новог Сада. Већ при пројектовању се морало водити рачуна приликом избора локације, архитектонског изгледа, статике, структуре зграде и распореда просторија.

САВРЕМЕНИ СТАНДАРДИ И НОВА ЗГРАДА ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА ГРАДА НОВОГ САДА

Одмах по свом оснивању, Архив се суочио са проблемом смештајног простора. Чак и када су добијене просторије на Петроварадинској тврђави, у згради тзв. „Једноставне касарне“, појавило се питање њихове адекватности. Наиме, Петроварадинска тврђава је грађена током XVIII века као један од стубова одбране јужне границе Хабсбуршке монархије и задржала је војни статус све до почетка педесетих година XX века. У згради „Једноставне касарне“ налазиле су се војничке спаваонице и објекат се вековима није значајније мењао, осим што су просторије добиле електричну енергију између два светска рата. Одлуком Градског секретаријата за комуналне послове, Архив је добио девет некадашњих спаваоница, свака по 40 м², те једно спремиште (тзв. „бункер“) чија је површина износила 200 м², укупно 560 м². Упркос обећањима надлежних, ове просторије нису биле оспособљене за потребе архивске службе, па је Архив из скромних сопствених прихода морао да опрема депое. Користиле су се дрвене полице од чамовине, док је архивска грађа већим делом чувана у сандуцима и врећама. Прозори и врата су били у врло лошем стању, а електрична мрежа дотрајала, па је представљала сталну опасност од пожара.¹⁴

Временом је долазило до ширења просторија намењених за депо, али су услови и даље били лоши. Већ је почетком шездесетих година сазрела мисао да би Нови Сад требало да добије једну савремену архивску зграду, па је у петогодишњем плану развоја за период 1961–1965. година истакнуто да постоји потреба за новом зградом архива, чији највећи део сачињава депо, а мањи део канцеларије, читаоница за истраживаче, лабораторија за микрофилмовање и рестаурацију архивског материјала, сала за изложбе, итд. Наглашено је и да би због своје специјалне намене архивска зграда требало да има и специфичан, посебан изглед и строго одређену величину просторија. Као и многе друге замисли наших „петолетки“ и ова је остала на нивоу идеје. Након сабирања и одузимања потребних материјалних средстава, уместо наметања идеје о потреби зидања нове, наменске зграде архива, градске власти су на крају одговориле да су адаптацијом старих историјских грађевина, које су зидане од тврдог материјала, многи архиви у Југославији решили проблем смештаја својих архивских докумената, па је Архив наставио своју борбу за обезбеђивање адекватног смештаја за своје фондове.¹⁵

Средином 70-тих година поново се јавља идеја о подизању наменске зграде ради рационалнијег искоришћења простора. Овај пут се радило о пројекту изградње заједничке зграде Историјског архива Новог Сада и Архива Војводине, који се у том тренутку налазио у Сремским Карловцима. Први састанак на коме се расправљало о овој идеји одржан је 1976. године уз присуство представника СИЗ-ова општина и

¹⁴ *Монографија Историјског архива Града Новог Сада (1954 – 2014)*, Нови Сад, 2014, 29.

¹⁵ Исто, 30.

Покрајине када је договорено да ће се нови објекат градити на „Мишелуку“, узвишењу између Петроварадина и Сремске Каменице, а почетак радова је предвиђен за 1981. годину. Иницијатива је споро текла, до 1980. тек је постигнут Друштвени договор о заштити архивске грађе, а реализација је померена на 1985. годину. Све је остало само на закључцима. Архив Војводине се крајем осамдесетих година преселио у адаптирану зграду некадашњег окружног затвора, а све под притиском мера штедње и мишљења да адаптација старог објекта кошта мање од изградње наменске зграде.

Историјски архив је XXI век дочекао смештен у три објекта, са 1873 м² простора, 1139 м² архивских депоа и 379 радних просторија. Депои су већим делом били опремљени металним полицама, кантама са песком и ватрогасним апаратима за гашење пожара сувим прахом, неонским осветљењем и тамним засторима на прозорима ради смањења дејства сунчеве светлости. Температура у депоима је варијала од -10 до +35 степени, влажност ваздуха од 35 до 85%. Дислоцираност зграда је утицала не само на ефикасност у раду него је повећавала опасност од оштећења, па чак и уништења архивске грађе. Смештајни капацитети су у толикој мери попуњени били да Архив више није могао да испуњава своју законску обавезу преузимања архивске грађе од стваралаца тридесет година по њеном настанку. Транзициони токови су фокус архивске делатности у овом периоду ставили на питање преузимања архивске грађе правних лица која су престала да постоје. То је у пракси значило преузимање документације готово целокупне привреде из доба социјализма из општина које су у надлежности Историјског архива. Овај проблем је делимично био решен изнајмљивањем, односно закупом три склоништа у Новом Саду, чиме је створен додатни простор за преузимање готово 1.500 дужних метара.

Преко педесет година трајала је преписка на релацији руководство Архива – Општина/Град Нови Сад, у којој је стално истицана потреба за трајним решењем у вези са добијањем адекватног смештаја. Међутим, одустајање Града од изградње четвртог моста на Дунаву, као и инцидент са плављењем једног од архивских депоа у којима се чувала оперативна документација градских управа, довело је до тога да крајем 2009. године Скупштина Града Новог Сада донесе одлуку о одобравању средстава за израду пројектне документације нове зграде Историјског архива Града Новог Сада. Поред имплементације архивских стандарда, велику помоћ пружиле су и колеге из других архива, пре свега градских архива Будимпеште и Беча, које су поделиле своја искуства и нека решења из својих модерних архивских зграда. На тендеру који је расписан 2010. године победило је идејно решење новосадске фирме ПРО ИНГ, које су пројектовале архитекте Марија Милин и Милица Стојчевић, уз пуно поштовање свих напред наведених принципа и стандарда потребних за једну савремену функционалну архивску зграду. Нови објекат је смештен у Улици Филипа Вишњића, на стотињак метара од леве обале Дунава, у делу града који је некад представљао индустријску зону, а сада полако постаје стамбено-трговачки део града. Грађевинска дозвола је издата 2011. године, када се и почели грађевински радови. Морамо приметити да је овде дошло до малог разилажења са архивским стандардима. Наиме, у делу који се тиче локације, стандард изричито не препоручује изградњу архивских депоа на земљишту на којем постоји опасност од слегања или

поплава, земљотреса или клизишта, пожара или експлозије на суседним локацијама, у близини места или зграде која привлачи глодаре, инсекте и друге штеточине, близу инсталација који емитују штетне гасове, дим, прашину, у посебно загађеним областима, нити у близини стратешких објеката или инсталација који би могли да буду мета у оружаном сукобу. С обзиром да се зграда морала подићи у близини Дунава, приликом изградње објекта било је потребно уградити техничке елементе који би могли да минимализују претњу од поплаве и дејства подземних вода. Зато је одлучено да објекат буде на спратност, док су испод нивоа земље планиране помоћне просторије и гараже. У циљу минимизирања штетних ефеката излагања архивске грађе сунцу, посебна пажња требало је да буде посвећена оријентацији објекта, његовог уређења како ентеријера, тако и екстеријера, као и оптимизацији микроклиматских услова.

434

Нова зграда Историског архива Града Новог Сада изграђена је у складу са међународним стандардима. Осмишљена је као функционална целина са подрумом, три спрата и таванским делом и састоји се од три основна елемента: Архивски депо, Радне просторије за запослене и Област намењена раду са јавношћу. У овом тренутку можемо рећи да је зграда, са преко 7.850 квадратних метара, у потпуности функционална. Архивска грађа која се налази на чувању износи преко 8.800 дужних метара, док постоји могућност да архив преузме још готово 13.000 дужних метара архивске грађе која се налази код стваралаца.

Архивски депо (простор за чување архивске грађе) састоји се од 13 просторија намењених за одлагање архивске грађе са преко 3.300 квадратних метара. Преко 90% деповског простора опремљено полицама. Због уштеде у простору коришћене су покретне, „компакт“-полице, док су књиге и архивска грађа нестандардног формата одлагани на редовне, фиксиране полице. Просторије намењене за одлагање архивске грађе физички су одвојене од осталих просторија (бетонски зид, ватроотпорна метална врата). Приликом изградње за зидове коришћени су армирани бетон, Utong блокови од 20 и 25 цм и Ти блокови PhoroTherm од 25 цм. За под је коришћен тзв. „самолив“ – двокомпонентни изузетно флексибилан епоксидни под отпоран на ударе и гребање. Овај део зграде је тако пројектован да се састоји од приземља које дели са административним просторијама и три спрата намењена искључиво одлагању архивске грађе, са четири просторије намењене за смештај архивске грађе на сваком спрату, величине од 48 до 96 м². Нивои су повезани степеницама и теретним лифтом. У првој фази (период 2016–2017), компакт-полицама је опремљен само први спрат у укупној дужини од готово 6.000 дужних метара и са око 1.500 дужних метара стандардних металних полица. Поред централизованог система климатизације и противпожарног система, постоји могућност да се на контролној табли која се налази испред сваког депоа и ручно активира, односно деактивира систем узбуђивања или прекине активирање противпожарног система. Можда највећи раскорак у односу на архивске стандарде представља чињеница да су сви депои опремљени прозорима са металним поклопцима који би требало да регулишу количину сунчеве светлости у депоима. То је урађено из економских и практичних разлога, да се омогући проветравање природним путем. Међутим, превиђена је чињеница да је Дунав у непосредној близини, те да ће се након сваког отварања

прозора пореметити баланс влажности. Истовремено, у депоима који гледају према југу, без обзира на металне поклопце, велика количина сунчеве светлости директно пада у просторију и због тога су се на прозорска окна морале лепити тамне фолије. Приликом изградње и опремања архивских депоа водило се рачуна о безбедности, климатским условима, унутрашњој структури депоа, инсталације, намештаја, опреме (полица), расвете, противпожарне заштите, климатизације и контроле влажности.

Архивски депои су дизајнирани да пруже што стабилније унутрашње окружење, са минимумом зависност од механичких или електричних система. То се делимично постигло изградњом добро изолованих спољашњих зидова, крова и спратова зграде од материјала који ефикасно могу да изолују унутрашњост од спољашњих климатских промена. Зидови, подови и плафони унутар депоа такође су изграђени од материјала који имају висок термички и хигроскопни (могућност упијања влаге) капацитет.

Из разлога безбедности (контроле климатских услова и предострожности од избијања пожара), унутрашња структура складишног простора на сваком спрату је подељена на више засебних депоа. Зидови (укључујући и врата), подови и плафон између појединих депоа, као и између депоа и других делова зграде, сачињени су тако да онемогуће даље ширење пламена (али и воде) у суседни депо. У складу са препорукама стандарда врата депоа су самозатварајућа и обично се држе у затвореном положају, иначе се оглашава аларм. Где је неопходно да буду дуже отворена, потребно је прво деактивирати алармни систем, али се он аутоматски активира након затварања врата. Прагови врата су избегавани, осим тамо где су коришћени за превенцију поплава, али су и тада обезбеђени системом рампи. Материјали који су коришћени за све унутрашње површине нису смели бити запаљиви, нити да емитују, привуку или задрже праšину. У случају пожара или из других разлога, не емитују штетне супстанце, попут киселих гасова, дима и чађи. При изградњи подова, у обзир је узето да архивска и друга грађа могу имати знатну тежину, те је приликом изградње спратног објекта посебна пажња била обраћена на статистику и дозвољено спратно оптерећење.

Инсталације за струју, гас и воду не смеју бити у просторији намењеној за смештај архивске грађе. Из тог разлога се управљање системом за регулисање температуре, контроле влажности, филтрације ваздуха и вентилационим системима налази изван депоовског простора и контролише се рачунарски, са могућношћу

Изглед депоа

Мануелне команде система Novac

мануелне контроле. За противпожарну заштиту се користи систем NOVEC 1230 који ради на принципу смањења нивоа кисеоника на 10% у просторији која је захваћена пожаром, што аутоматски доводи до престанка процеса сагоревања, и који је безопасан за људе, пошто људски организам са овом концентрацијом кисеоника може да функционише још релативно дуго. Активирање система може да се врши аутоматски (путем централе, са двојном зависношћу активирања зона јављања, кашњења и могућности блокирања гашења пожара), полуаутоматски (притиском прекидача за активирања гашења пожара) и ручно (преко ручног активатора, директно на боци са гасом). С обзиром да су сви прозори и врата на депоима повезани на систем, отварање једног од њих аутоматски доводи до престанка процеса гашења. Сви делови зграде су повезани системом за аутоматску детекцију пожара. Овај систем мора аутоматски да одговори на присуство дима или другог производа сагоревања. Сви делови зграде, поред аутоматских система дојављивања, поседују ручни систем којим се може упозорити на присуство ватре. Рад система за детекцију је у потпуности аутоматизован и доводи до упозорења на контролној табли: где је детектован пожар; гашење пожара, гашење постројења попут система грејања или климатизације; аудио-визуелни аларм од пожара у целој архивској згради; дејства аутоматског упозорења код локалне ватрогасне бригаде.

Штета проузрокована светлошћу је трајна. Из тог разлога у просторијама за чување архивске грађе треба контролисати интензитет и трајање осветљења како би се могућност оштећења свела на минимум. Директну светлост није било могуће апсолутно искључити, али је она дозирана путем металних застора и тамних фолија које блокирају УВ зрачење. Приликом осветљавања у депоима користе се флуоресцентне сијалице са ултраљубичастим филтером који смањује ниво зрачења, те сијалице са топлотним филтерима. Раздаљина од сијалице до полице на којој је смештена архивска грађа нигде није мања од 500 милиметара.

У архивским депоима успостављен је слободан проток ваздуха ради контроле релативне влажности. Када то није могуће природним путем (споменули смо близину Дунава), онда је он омогућен путем механичког система вентилације. Да би се постигла правилна вентилација између полица било је потребно да размак између пода и најниже полице износи најмање 150 милиметара, али и да између највише архивске јединице одложене на врху полице и плафона такође постоји размак од 150 милиметара. Исто тако је обезбеђено да између архивске јединице и дна следеће полице изнад постоји најмање 50 милиметара размака. Оваквом вентилацијом врши се спречавање појаве киселих и оксидационих гасова, прашине... Полице нису директно наслоњене на спољашњи зид, већ свуда постоји размак између документације и зида. Ради омогућавања лакшег приступа, али и заштите регистратурских јединица, висина полице не прелази 215 центиметара.

Административни део зграде окренут је у правцу југозапада, са препознатљивом стакленом фасадом, што радним канцеларијама омогућава обиље дневног светла. За разлику од дела зграде са архивским депоима подељеним на три спрата, административни део чини приземље са два спрата.

Приземље се састоји од дела који је отворен за јавност: улаз са пријавницом; хол који са својих 275 м² врши и улогу изложбеног простора, опремљеног

паноима и музејским витринама; писарница; читаоница у чијем је склопу Центар за информације и где се одвија рад са странкама; копирница; библиотека; радне просторије предвиђене за обраду и сређивање, дигитализацију, конзервацију и рестаурацију (око 110 м²). Ове радне просторије својом дужином залазе у део зграде намењен за депое, па су одвојене од административног дела металним вратима и нису доступне јавности.

Први спрат административног дела зграде чине просторије директора и пословног секретара, три канцеларије намењене архивистима (величине од 52 до 67 м²), као и копирницом и тзв. *server room* просторијом. Други спрат чини конференцијска сала за састанке, капацитета 70 места, са „паметном“ таблом, озвучењем и осталим потребним електронским садржајима; трпезарија са малом кафе-кухињом, те још две канцеларије. За зидове између канцеларија коришћени су „сендвич“-зидови од гипса, кроз које су провучене електронске инсталације, као и систем за грејање. За подове су коришћени паркет у канцеларијама, а PVC под у просторији намењеној за сређивање и обраду. Све ово чини Архив пожељном локацијом за одржавање не само архивистичких скупова и изложби, него и местом где се сабира велики део културног живота Града Новог Сада.

РЕЗИМЕ

Анализирајући питање усклађености зграде Историјског архива Града Новог Сада са савременим међународним стандардима у вези са заштитом архивске грађе, можемо рећи да је наша зграда у великој мери усклађена са нормативима међународних стандарда. Замишљена је као „паметна“ зграда, високих техничко-технолошких перформанси, са системима пројектованим да константно раде на највишем нивоу. За нову зграду Историјског архива може се рећи да испуњава све атрибуте потребне савременом функционисању архивске установе: безбедно, условно чување архивске грађе, естетски пријатно и приступачно место за јачање културног идентитета шире друштвене заједнице. Налази на око километар од најужег центра Новог Сада, приступачна возилима, пешацима и особама са инвалидитетом. Конструисана је превасходно са задатком да чува архивску грађу, а испоштоване су и остале потребе и задаци архива: локација, конструкција, пројекти, функционисање, простор за рад, простор за публику, безбедност, одржавање. Мањкавости се пре свега исказују у високој цени одржавања, због чега се одређене функције користе мало или се уопште не користе.

ИЗВОРИ И ЛИТАРАТУРА

Необјављени извори:

- *Техничка документација Историјског архива Града Новог Сада;*
- Историјски архив Града Новог Сада, *Фонд Историјског архива Града Новог Сада* (ИАГНС Ф. 482)

Објављени извори:

- *Службени гласник Републике Србије*

Литература:

- Acker, Edward, O Connell, Paul. *Archives and Record Storage Buildings*, https://www.wbdg.org/design/archives_records.php (приступљено 16. 6. 2021)
- *Архиви у Србији, књ. 2, Београд, 2000.*
- Buchmann, Walt. *Preservation: Building and equipment*, <http://www.arxiv.org/index.php/documents/publicacions/revista-lligall-1/lligall-12-1/751-08-la-restauracion-tratamientos-no-agresivos-y-de-baja-tecnologia-1/file> (приступљено 21. 6. 2021)
- Вељковски, Југослав. *Међународни стандард ISO 11799:2015 о изградњи депоа за одлагање архивске грађе*, Attendite, Гласник Историјског архива у Кикинди, бр. 13, Кикинда, 2017, 65-70.
- Duchein, Michel. *Archive buildings and equipments*, <http://www.unesco.org/webworld/ramp/html/r8722e/r8722e17.htm> (приступљено 25. 6. 2021)
- Lekić, Bogdan, *Arhivistika*, Beograd, 2006.
- *Modern archival buildings*. Atlanti, Review for modern archival theory and practice, Vol 22, Trieste, 2012. <http://www.iias-trieste-maribor.eu/attivita-2/la-rivista-atlanti/annate-pubblicate/issue-2012/?lang=en>
- *Монографија Историјског архива Града Новог Сада (1954 – 2014)*, Нови Сад, 2014.

**Nataša MALOBABIĆ – VUKIĆ
Jugoslav VELJKOVSKI**

ARCHIVAL BUILDINGS – THEIR PLACE AND ROLE IN THE SYSTEM OF PROTECTION OF ARCHIVAL MATERIAL

Summary

By analysing the question of the compliance of the building of the Historical Archives of the city of Novi Sad with contemporary international standards regarding protection of archival material, we can conclude that our building is in compliance with the norms of international standards to a great extent. The building was conceived as a “smart” building with advanced technical and technological performances, with systems designed to constantly work at high level of efficiency. For the new building of the Historical Archives it can be said that it fulfills all requirements needed for functioning of contemporary archival institution: safe keeping and preserving of archival material, aesthetically pleasing and accessible place for strengthening cultural identity of a broad community. It is just a kilometer away from the center of Novi Sad, easily accessible to vehicles, pedestrians, and persons with disabilities. It was constructed primarily to keep and preserve archival material, but Archives’ other needs and requirements were respected: location, construction, projects, functioning, and work space, space for the audience, safety, and maintenance. The shortcoming is the high maintenance cost which is why its certain functions are little used or not used at all.